

Daron Acemoglu a Rajk László Szakkollégium 2007. évi Neumann János-díjasa*

A Rajk László Szakkollégium tagjai 1995 óta minden évben szavaznak arról, hogy ki az a gondolkodásukra leginkább ható, nemzetközi híru tudós, akinek odaítélik a Neumann János-díjat. A díjazottak névsora igen tekintélyes: 1995: Harsányi János, 1996: Hal R. Varian, 1997: Kornai János, 1998: Jean Tirole, 1999: Oliver E. Williamson, 2001: Avinash K. Dixit, 2002: Jon Elster, 2003: Maurice Obstfeld, 2004: Gary S. Becker, 2005: Glenn C. Loury, 2006: Matthew Rabin. Szakkollégiumunk célja, hogy a díjjal, az átadást követő előadással és a díjazott tiszteletére szerkesztett kötettel hozzájáruljon a magyarországi társadalomtudományi gondolkodás formálásához.

A Neumann János-díjat 2007-ben Daron Acemoglu török–amerikai közgazdász nyerte el. Az általunk kiválasztott és a Közgazdasági Szemlében itt közölt tanulmány Acemoglu munkásságának egyik legizgalmasabb – az intézmények gazdasági növekedésre gyakorolt hatását kutató – területéről való.¹ Ismertetőnkben három elemet emelünk ki Acemoglu munkásságából: 1. az elméleti modell kidolgozása, 2. a történelem értelmezése e modellen keresztül és 3. a modell szembesítése az empiriával.

A vizsgálódást a kérdésfelvetésnél érdemes kezdeni. Acemoglu azt a nagyon egyszerű, ám messzire vezető kérdést teszi fel, hogy mi okozza a gazdasági növekedést. Miért gazdagabbak egyes országok, mint mások? E kérdésfelvetésről Robert Lucas egykoron úgy nyilatkozott, hogy „mihelyt a kutató elkezd a növekedéssel foglalkozni, nehéz utána bármilyen más témára összpontosítani” (Lucas [1988] 5. o.).

1. Az intézményi magyarázat. Acemoglu egyértelműen az intézményi magyarázat (*institutions matter*) – Doulass North, az új intézményi iskola atyját idézve (North [1993]) – mellett teszi le a voksát: a megfelelő intézményi struktúrától teszi függővé a gazdasági fejlődést.² A történelem során – szól az érvelés – többször is tanúi lehettünk annak, hogy más jellemzők (földrajzi adottságok, kultúra, induló fejlettségi szint) tekintetében egyébként azonos régiók különböző intézményi struktúra mellett milyen markánsan eltérő fejlődési pályát írtak le. Ezt a lehető legjobban mutatja a koreai háborút követő szétválás és a két térség eltérő fejlődési pályája az eltelt fél évszázadban.³ Ebből a gondolatmenetből adódóan azonban azonnal felvetődik a kérdés: miért különböznek egyes országok intéz-

* Köszönettel tartozunk inspiráló gondolataikért és hasznos tanácsaikért Lakos Gergőnek, Muraközy Baláznak, Pete Péternek, Reszkető Petrának, Szepesi Baláznak és Szilágyi Katalinnak. Hálások vagyunk Barta Mártonnak, Chikán Attilának és a Rajk László Szakkollégiumnak támogató megjegyzéseikért. A megmaradt hibákért a szerzők felelősek.

¹ Ezen a területen végzett kutatásokról lásd például Acemoglu [2003], Acemoglu–Robinson [2000], [2006a], Acemoglu–Robinson–Johnson [2001].

² Nyilvánvalóan definiálni kell a jó intézményrendszer fogalmát. Acemoglu és munkatársai a magántulajdon megfelelő védelmében és a gazdasági erőforrásokhoz való viszonylag széles körű hozzáféréseben látják megtestesülni a jó intézményrendszert, noha nyilvánvaló számukra is, hogy ezzel lényegesen leegyszerűsítik a fogalmat (lásd például Acemoglu–Johnson–Robinson [2005a]).

³ Ennek részletes leírása megtalálható Acemoglu–Robinson–Johnson [2005a]-ban.

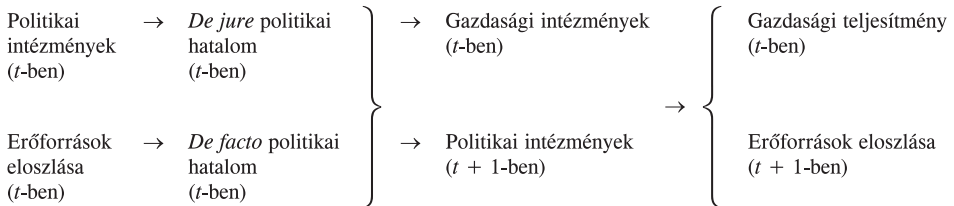
ményi struktúrái? Erre adható egyfajta evolutív magyarázat, amely szerint a jó intézmények idővel kiszorítják a rosszakat (Alchian [1950]), illetve lehet azzal is érvelni, hogy a szereplők tökéletlen informáltságukból fakadóan ideológiai alapon választanak.

Acemoglu és munkatársai egy harmadik, a *tartós, társadalmi konfliktusokon alapuló elmélet* mellett érvelnek, amely szerint a gazdasági intézményeket nem mindig az egész társadalom alakítja, hanem azok a csoportok, amelyek kezében az adott időpontban a legnagyobb politikai hatalom összpontosul.⁴

Az 1. ábra a modell elsöre kissé bonyolultnak tűnő keretét szemlélteti.⁵ A kiindulópont az, hogy különböző csoportoknak különböző gazdasági intézményi struktúra kedvez. Emiatt tartós konfliktus alakul ki közöttük az ország intézményi berendezkedését illetően. Az a csoport, amely hatalmon van – amelynek politikai ereje a legnagyobb –, olyan gazdasági intézményrendszert választ, amely az ő járadékait maximalizálja. Ez nem feltétlenül esik egybe a társadalmi jólét maximumával. Felvetődik a kérdés, hogy a politikai elit miért nem az egész torta méretét maximalizálja, majd osztja újra a jövedelmeket, hiszen ez akár Pareto-javítást is eredményezhetne. A probléma a rendszer dinamikájából ered: az újraelosztással kapcsolatos hiteles elköteleződés nem lehetséges sem a politikai elit, sem a társadalmi hierarchia alsóbb csoportjai részéről. Emiatt a gazdasági intézmények esetében nem lehet elválasztani a hatékonysági kérdéseket (a torta mérete) az elosztási kérdésektől (az egyes csoportoknak jutó szelet mérete). A gazdasági intézményeket tehát a politikai hatalom alakítja.

1. ábra

A politikai hatalom és a gazdasági intézmények kapcsolatának dinamikája

Forrás: Acemoglu–Johnson–Robinson [2005a].

Amikor politikai hatalomról beszélünk, fontos különbséget tenni *de jure* és *de facto* politikai hatalom között. A *de jure* hatalmon a politikai intézmények által meghatározott jogokat értjük, a *de facto* hatalom viszont a társadalmi csoportok tényleges kikényszerítő ereje az általuk választott döntésekre vonatkozóan. A *de facto* hatalom eloszlása alapvetően két tényezőtől múlik: először is az erőforrások allokációján, másodsor pedig azon, hogy egy adott időpontban egy csoport képes-e megoldani a kollektív cselekvés problémáját – Acemoglu azt feltételezi, hogy a hatalomból kiszorítottak csak ritkán képesek megszerveződni.

Kérdés, hogy miért nem elegendő egy csoportnak a *de facto* politikai hatalom. Az ugyan igaz, hogy a legnagyobb *de facto* hatalommal rendelkező csoport adott időpontban kikényszeríthet neki tetsző döntéseket, viszont nem biztos, hogy ennek az eredményeit

⁴Acemoglu-nál a társadalmi csoportok konfliktusa nem immanens, hanem az egyes társadalmi szereplők haszonmaximalizálási döntéséből adódik.

⁵A következőkben leírtak megtalálhatók Acemoglu–Johnson–Robinson [2005a], valamint Acemoglu [2003]; a legátfogóbban pedig Acemoglu–Robinson [2006b] könyvében, melynek kiváló recenzóját adta Misz József a Közgazdasági Szemle hasábjain (Misz [2007]).

meg tudja tartani. A *de facto* hatalom ugyanis ingatag (gazdasági hullámzások, a kollektív cselekvés megvalósíthatósága, más csoportok erősödése). Egyáltalán nem volt biztos, hogy ha például a jobbágyág egy lázadással képes volt javítani helyzetén, akkor amint csökkent az újbóli lázadás veszélye, a földesurak nem állították vissza a korábbi állapotot. A példa azt érzékelteti, hogy a csoportok miért törekszenek *de facto* hatalmukat *de jure* hatalomra váltani. A kétfajta hatalom közötti kulcsfontosságú különbség az, hogy a *de jure* hatalom intézményesült formában, hosszú távon testesíti meg a fennálló hatalmi pozíciókat.⁶ Mivel nincs olyan harmadik, pártatlan szereplő, aki a jövőben képes kikényszeríteni a két fél közötti gazdasági megállapodásokat, szükség van olyan politikai intézményekre, amelyek garantálják a kivívott jogok betartását.

A rendszer tehát dinamikus. Adott intézményi kereteken belül mindenki rendelkezik valamekkora *de jure* és *de facto* hatalommal. Azok a csoportok, amelyek *de facto* hatalma jelentősen meghaladja *de jure* hatalmát, törekedni fognak *de jure* hatalmuk növelésére. Ha sikerült megváltoztatniuk a fennálló politikai intézményrendszert, akkor a jövőben azt az összes társadalmi csoport adottságként fogja kezelni.

2. A történelem értelmezése. E modell keretében értelmezi Daron Acemoglu a történelem számos eseményét – ez munkásságának második fontos része. Acemoglu azon kevés közgazdász közé tartozik, akiket a fejlődés hosszú, több száz éves dinamikája foglalkoztat. Cikkeiben a történelmet nem csupán leírni próbálja, hanem megmagyarázni.⁷ A történelem ugyanis számára társadalmi csoportok (ha úgy tetszik, osztályok) közötti konfliktusokról szól. A csoportok közötti erőviszonyok lassan változnak, és ezek (olykor véres forradalmak vagy éppen lassú reformok útján) intézményi változást hoznak.

Acemoglu értelmezésében csak másodlagos szerepet játszanak a történelemben az olyan tényezők, mint a kor, a földrajz vagy a kultúra. A vallási vagy etnikai különbségek helyett a gazdasági érdekkülönbséget emeli ki. Például a választójog kiterjesztését a különböző korok és elitok társadalomfilozófiája helyett a szereplők gazdasági önérdék követésével és a politikai erőviszonyok változásával magyarázza.

3. Empíria. Acemoglu munkásságával kapcsolatban fontos szót ejteni az elmélet és az empíria viszonyáról. Az általa kidolgozott elméleti keretből ugyanis fontos következtetések vonhatók le. 1. „Az intézmények számítanak.” 2. Minden országnak saját (intézményeitől függő) egyensúlyi pályája van, így a gazdasági teljesítmények nem feltétlenül konvergálnak hosszú távon, ahogyan ez *Solow* [1956] neoklasszikus növekedési modelljéből és kiterjesztéseiből következik. Ha meg akarjuk mutatni, hogy elméletünk valóban helyes leírását adja a világnak, olyan empirikus bizonyítékokkal kell szolgálni, amelyek ezt alátámasztják.

A feladat valójában sokkal nehezebb annál, amilyenek elsőre látszik. Ökonometriai megfogalmazásban: az intézmények és a növekedés közti kapcsolat feltárásában komoly nehézségeket jelent az endogenitási probléma kiküszöbölése. *Acemoglu–Johnson–Robinson* [2001] – más tanulmányokhoz hasonlóan – a gyarmati múlt tapasztalatához nyúl. A szerzőhármas azt állítja, hogy a gyarmati sorba került országok körében a gyarmattartók különböző gyarmati stratégiákat alkalmaztak.⁸ Ahol nem jött létre számottevő, az

⁶ Az elméletnek ugyanis feltevése, hogy az intézmények lassan alkalmazkodnak, azaz nem minden időszakban változnak az aktuális hatalmi viszonyok függvényében.

⁷ Erre kitűnő példa *Acemoglu–Johnson–Robinson* [2005b], amely Nyugat-Európa felemelkedésére ad magyarázatot e szellemenben, majd ökonometriai módszerekkel igyekszik alátámasztani hipotézisét.

⁸ Az alkalmazott ökonometriai becslés megköveteli, hogy exogén intézményi tényezőt találjunk, azaz olyat, amely a gazdasági fejlettséget leíró modell hibatagjától független. Acemoglu gyakran hivatkozik *Engerman–Sokoloff* [2000] tanulmányára, amely Észak- és Dél-Amerika eltérő fejlődési útját vizsgálja. Hi-

anyaországi letelepedőkből álló társadalmi csoport, ott a gyarmattartók inkább kizsákmányoló politikát folytattak, és az anyaországi intézményrendszer nem honosodott meg. Azokon a helyeken viszont, ahová tömegesen telepedtek le európaiak, a gyarmatokon előbb vagy utóbb kiharcolták maguknak a korábban megszokott intézményi berendezkedést. A letelepedést meghatározta, hogy az Európából érkezők számára mennyire volt kedvező a gyarmati ország környezete, milyenek voltak a túlélési esélyeik. A szerzők a várható halálozási rátát használják az intézményrendszer instrumentumaként, és szignifikáns kapcsolatot mutatnak ki az intézményrendszer minősége (amelyet itt a tulajdonjog védelmének egy mérőszáma fejez ki) és a gazdasági fejlettség között. Az eredmények nem változnak jelentősen egy sor egyéb magyarázó változó bevezetése, illetve a túlidentifikációs próbák elvégzése után sem.

A tulajdonjog védelmén túl Acemoglu és munkatársai mellett érvelnek, hogy egy „jó” intézményrendszernek más ismérvei is vannak. *Acemoglu–Johnson* [2005] azt próbálta a fent bemutatott modellkeretben meghatározni, hogy vajon a növekedés szempontjából a tulajdonjog védelme vagy a szerződéskötéshez kapcsolódó intézmények fontosabbak.⁹ Azt a kissé meglepő eredményt kapták, hogy a tulajdonjogok védelme fontosabb, míg a szerződés állami kikényszerítése kevésbé játszik meghatározó szerepet a növekedés szempontjából. E mögött az húzódhat meg, hogy a tulajdonjogot az államon kívül más nemigen tudja biztosítani, míg a szerződések kikényszerítése egy rosszul működő államban is lehetséges.

*

Acemoglu munkásságában példaértékű, ahogyan a közgazdaságtanhoz viszonyul, és ahogy közgazdászként alkot. A Neumann-díj odaítélésekor a Rajk László Szakkollégium tagjai közül sokan nemcsak kutatása *tárgya* miatt szavaztak Acemoglura, hanem annak *módszertana* miatt is. Az itt bemutatottak alapján azt látjuk, hogy 1. Acemoglu felépített egy egyszerű elméleti keretet, amely elfogadhatóan megmagyarázza az intézmények fejlődésére és növekedésre gyakorolt hatását; 2. ezt olyan gondolkodási sémaként használja fel, amely segít az egyes országok eltérő fejlődési útjainak megmagyarázásában; 3. majd az elméletet Acemoglu korszerű ökonometriai módszertan segítségével szembesíti az empiriával. Daron Acemoglu ilyen értelemben „teljes” közgazdász; elméletével hihető leírását adja a világnak, és ezt robusztus empirikus próbákkal igyekszik alátámasztani. Erről az olvasó most már magyar nyelven is meggyőződhet, mert Acemoglu tanulmányai a szakkollégisták fordításában magyarul is hozzáférhetők (*Acemoglu* [2007]).

Hivatkozások

- ACEMOGLU, D. [2003]: Why Not a Political Coase Theorem? Social Conflict, Commitment and Politics. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 31. 620–652. o.
- ACEMOGLU, D. [2007]: A gazdasági fejlődés gyökerei. Válogatás Daron Acemoglu műveiből. Rajk László Szakkollégium, Ráday Könyvesház, Budapest.
- ACEMOGLU, D.–JOHNSON, S. [2005]: Unbundling Institutions. *Journal of Political Economy*. Vol. 113. No. 5. 949–995. o.

potézisük szerint az eltérő gyarmati stratégiák miatt eltérő intézményrendszerek alakultak ki a két kontinensen, amely megmagyarázza a máig fennmaradó fejlettségbeli különbségeket.

⁹ Mivel itt voltaképpen két intézmény az, amit mérünk, szükségünk van még egy instrumentumra. Erre egy szintén általuk kidolgozott instrumentumot – a gyarmatosítás előtti népsűrűséget – használják. Erről bővebben lásd *Acemoglu–Johnson–Robinson* [2002].

- ACEMOGLU, D.–JOHNSON, S.–ROBINSON, J. A. [2001]: The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*, Vol. 91. No. 5. 1369–1401. o.
- ACEMOGLU, D.–JOHNSON, S.–ROBINSON, J. A. [2002]: Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 117. No. 4. 1231–1294. o.
- ACEMOGLU, D.–JOHNSON, S.–ROBINSON, J. A. [2005a]: Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth. Megjelent: *Aghion P.–Durlauf, S.* (szerk.): *Handbook of Economic Growth*. North Holland, Amsterdam.
- ACEMOGLU, D.–JOHNSON, S.–ROBINSON, J. A. [2005b]: The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change and Economic Growth. *American Economic Review*, Vol. 95. No. 3. 546–579. o.
- ACEMOGLU, D.–ROBINSON, J. A. [2000]: Why Did the West Extend the Franchise? Democracy, Inequality and Growth in Historical Perspective. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 115. 1167–1199. o.
- ACEMOGLU, D.–ROBINSON, J. A. [2006a]: Economic Backwardness in Political Perspective. *The American Political Science Review*, Vol. 100, No. 1. 115–131. o.
- ACEMOGLU, D.–ROBINSON, J. A. [2006b]: *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge University Press, New York.
- ALCHIAN, A. A. [1950]: Uncertainty, Evolution and Economic Theory. *Journal of Political Economy*, Vol. 58. No. 3. 211–221. o.
- ENGERMAN, S. L.–SOKOLOFF, K. L. [2000]: History Lessons: Institutions, Factors Endowments, and Paths of Development in the New World. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 14. No. 3. 217–232. o.
- LUCAS, R. E. Jr. [1988]: On the Mechanics of Economic Development. *The Journal of Monetary Economics*, Vol. 22. 3–42. o.
- MISZ JÓZSEF [2007]: Daron Acemoglu–James A. Robinson: *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Könyvismertetés. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. sz. 740–745. o.
- NORTH, D. C. [1997]: *Economic Performance Through Time*. Megjelent: *Persson, T.* (szerk.): *Nobel Lectures, Economics 1991–1995*. World Scientific Publishing Co. Singapore.
- SOLOW, R. M. [1956]: A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 70. No. 1. 65–94. o.

Gyöngyösi Győző–Juhász Réka–Mihályi Dávid